

sociolect pronunciation is claimed to be in functional complementation to local accents. Identification and explanation of the sources of students' accent are attributed to the influence of their dialect preferences. Experimental verification of accent preferences of students helps understand phonostylistic variability of their speech.

Key words: language condition, language system conversion, territorial dialects, sociolect.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Моїсеєнко О. Ю.

УДК 81'1:159.942

Г. О. Хенкіна

СПІЛЬНІ Й НАЦІОНАЛЬНО СПЕЦИФІЧНІ РИСИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ЛЮДИНИ

У семіотиці слово «жест» називає рух тіла (голови, очей, рук, ніг і т.д.), який служить конвенціональним знаком. У такому тлумаченні вказівний палець, прикладений до губ (із значенням «тихіше»), стає жестом – на відміну від мимовільного почісування, яке належить до розряду фізіологічних рухів і знаком не може бути.

Проблема міжкультурної відповідності жестів або, як зазвичай, називають у невербальній семіотиці проблему універсалізму, тісно пов'язана з інтерпретацією невербального тексту однієї культури носіями іншої та проблемою перекладу, тому детальний розгляд саме міжкультурних особливостей є актуальним у рамках вивчення невербального коду та його репрезентації у різних мовах.

Метою даної роботи являється вивчення особливостей вираження різних емотивних станів людей у різних культурах. Досягнення поставлених у роботі цілей передбачає розв'язок таких завдань: виявити та диференціювати невербальні засоби комунікації; визначити функціональну взаємодію невербальних і вербальних комунікативних засобів; визначити поняття «емотивний стан» та встановити його місце у системі невербального спілкування.

Хоча у невербальних компонентах людської комунікації у різних культурах більше спільних рис, ніж відмінностей, останні все ж таки є. За Г. Ю. Крейдліном, можна виділити три види відмінностей, що характеризують стандартний кінетичний текст при переході від однієї культури до іншої: 1) неправильна інтерпретація; 2) неповна інтерпретація; 3) надлишкова інтерпретація. Це зумовлене тим, що кожна культура має свою систему невербальних сигналів [1, с. 264].

Стало зрозумілим, що правильна інтерпретація носія однієї культури невербального повідомлення представника іншої культури, може зарадити небажаному конфлікту.

На нашу думку, точне розуміння змісту отриманого невербального повідомлення важливе ще й тому, що окремі жестові форми, які зустрічаються у різних культурах, хоча й не тотожні за значенням, все ж можуть семантично інтерпретуватися. Наприклад, жестова форма «знизувати плечима», наскільки можна судити за існуючим описом її у різних мовах тіла, позначає «байдужість», «здивування», «зневагу», «презирство», «незнання», але цією невербальною формою ніколи не кодується, наприклад, «позитивні» значення, такі як: «задоволення», «радість» або «натхнення», – діапазон різних семантичних інтерпретацій даної форми досить обмежений. Природно, що представники усіх народів і культур виражають радість, зацікавленість та страх схожим виразом обличчя [2, с. 56].

Погоджуючись з Г. Ю. Крейдліном, зазначемо, що невідповідність жестових знаків породжує потенційні складності при перекладі їх мовними значеннями з однієї природної мови на іншу. Наявність жестових словників та граматик допомогла б упорядкувати та типізувати використання різноманітних перекладацьких прийомів [1, с. 52 – 59].

Кожна спільнота (група, колектив, етнос і под.), дбаючи про свою цілісність та єдність, виробляє систему соціальних кодів поведінки, що становлять ряд загальноприйнятих для його членів правил [3, с. 284 – 289]. Ці правила охоплюють практично усі сфери їх діяльності; їх дотримання є необхідною умовою для повноцінного функціонування людей та збереження єдності як інтегрованого цілого. Особливості системи правил поведінки й характер окремих її складових визначаються специфічними рисами організації самого соціуму. Систему історичних, характерних для конкретного народу засобів для здійснення комунікативної діяльності визначають як культуру спілкування [4, с. 25], яка обслуговує і робить можливим існування усіх інших компонентів культури етносу, оскільки забезпечує її єдність.

Нормативність як характерна ознака невербального комплексу зумовлює конкретність, чітко визначене пристосування та стереотипізацію. Як і вербальна мовна система, невербальні засоби мають обов'язковий характер і передаються від покоління, будучи частиною загальної матеріальної і духовної культури. Багатьма дослідженнями доведено, що «жестова комунікація значною мірою стала таким же національним феноменом, як і вербальні мови» [2, с. 416]. Саме тому у випадку міжнаціонального спілкування, коли між кінемою та її значенням відсутня співвіднесеність, процес сприйняття і тлумачення знаків носіями різних мов зазвичай ускладнюється.

Чим більша залежність спілкування від ситуації, тим більше в ній приділяється увага невербальній поведінці – міміці, жестам, дотикам,

контакту очей, просторово-часовій організації спілкування і т. п. Наприклад, у Японії, з одного боку, мовчання не розглядається як вакуум спілкування і навіть оцінюється як вияв сили та мужності, а з іншого боку, «органом мови» для японця постає погляд, очі інформують про те, що й мова. Саме зустрівши погляд іншої людини, японець розуміє зміну настрою та може на ходу перебудувати свою невербальну поведінку [5, с. 79].

Очевидно, у цьому українська та російська культури мають деяку схожість з японською. Так, Е. Еріксон приписував росіянам особливу виразність очей, «їх використання як емоційного рецептора». Проте на цьому ця подібність закінчується, адже у Японії не прийнято дивитися в очі один одному. Японський оратор зазвичай дивиться вбік, а підлеглий повинен опускати очі та посміхатися. Так як у японській культурі контакт очей не став обов'язковим атрибутом комунікації, жителям цієї країни часом важко витримувати сторонній погляд [6, с. 183 – 185].

Порівнюючи Сполучені Штати та Англію, Едвард Холл відзначає, що американці дивляться в очі лише в тому випадку, коли хочуть переконатися, що партнер по спілкуванню їх правильно зрозумів. А для англійців контакт очей більш звичний: вони дивляться на співбесідника, щоб показати, що його слухають. Проте в Англії не прийнято дуже пильно дивитися в очі, як це заохочується в Україні та Італії. Інакше кажучи, у кожній культурі вироблені від покоління до покоління правила, які регулюють експресивні вирази обличчя та виражають певні специфічні та прийняті емоції. Екман і Фрізен назвали їх культурно-зумовленими правилами вияву емоцій.

Але не слід забувати, що в процесі розуміння вислову відбувається розшифровування мовних знаків. Велику роль у комунікативному процесі відіграє адекватна референція, співвідношення вислову з реальністю [7, с. 92]. Успіх комунікації залежить не тільки від її учасників, а й від соціального статусу кожного з них. Незнання фактів дійсності, яка стоїть за дискурсом, веде до комунікативних непорозумінь та невдач.

Важливим фактором є й те, що культури різко розрізняються за мірою вираження емоцій при спілкуванні, зокрема по інтенсивності жестикуляції (висококінесичні та низькокінесичні культури) [5, с. 116]. Вивчаючи наукову літературу щодо інтенсивності використання жестів, ми встановили, що у Європі інтенсивність жестикуляції (міра кінесичності) зростає з півночі на південь. Вона мінімальна у скандинавів, норвежців та датчан і максимальна в іспанців, португальців, італійців та греків. Ті ж закономірності можна простежити й на території європейської частини колишнього СРСР. Мінімальне використання жестів характерне для жителів півночі, а максимальна інтенсивність жестикуляції при спілкуванні констатується у народів Кавказу.

Далі опишемо деякі особливості використання рухів тіла у різних країнах. У всіх країнах Близького Сходу три пальці, складені до купи та повернуті вгору, свідчать про прохання «не квапитися», «зачекати». Якщо складені подібним чином пальці висуюють з вікна автомашини, що їде попереду, то вони попереджають: «будьте обережні», «попереду небезпека» [6, с. 76 – 77].

Щоб попередити співбесідника про секретність інформації, українці та німці прикладають палець до губ, англіїці – до носа, а в Італії той самий жест служить просто попередженням.

В англійських країнах кільце з великого та вказівного пальців означає «все в гаразд». Однак в Японії цей жест значить прохання позичити гроші, а у Франції – недовірливе ставлення до слів опонента.

Піднятий догори великий палець, який являється для багатьох народів виражає схвалення, араби можуть болісно сприйняти. Японці не вітають один одного рукопритисканням, а тим більше поплескуванням по плечу; для них торкатися співбесідника під час розмови – неприпустима безтактність [4, с. 36 – 38].

У Португалії жест у вигляді приставлених до лоба двох вказівних пальців свідчить про дуже сильну образу.

Француз або італієць, якщо вважає будь-яку думку нерозумною, виразно стукає по своїй голові. Німець шльопає себе долонею по лобу, а англієць або іспанець цим жестом показує, що він собою невдоволений.

Говорячи про себе, європеєць прикладає руку до грудей, а японець – до носа.

Рухи пальця з боку в бік у США та Італії можуть означати легкий осуд, загрозу або заклик прислухатися до сказаного. А якщо треба за допомогою жесту висловити догану, то вказівним пальцем водять з боку в бік біля голови.

По-різному у різних народів відбувається й прощання: українці піднімають долоню та похитують нею вперед та назад. В Італії роблять те ж саме, але при цьому повертають долоню до себе. Англіїці дуже повільно водять долонею з боку в бік, а експресивні латиноамериканці, прощаючись, обіймаються, похлопуючи один одного по спині.

На Близькому Сході, подаючи гроші або подарунок однією рукою, ви образите співбесідника.

Взагалі, у будь-якій культурі жести нещирості пов'язані з лівою рукою, адже ліва рука «видає таємні почуття власника». Тому, якщо під час розмови співбесідник жестикулює лівою рукою, існує велика вірогідність того, що він говорить не те, що думає, та негативно ставиться до ситуації [7, с. 178].

Окрім проблеми з різним трактуванням одного жесту в різних культурах, спеціалісти у галузі невербальної комунікації зіштовхуються з фактами синонімічного використання різних емблем для передачі одного й того ж самого змісту. Наприклад, інформація про те, що чоловік захоплюється жінкою може передаватися таким чином:

1) рухом великого та вказівного пальця по власній щоці у напрямку підборіддя (в Італії);

2) щіпання шкіри на щоці гвинтоподібним рухом (цим жестом користуються жителі Сицилії);

3) захоплення виражається тим, що вказівний палець прикладається до нижньої повіки й повіка злегка відтягується униз (таким чином демонструється символічне підглядання);

4) руки складаються у трубочку, зображуючи підзорну трубу, через яку можна краще розгледіти даний об'єкт;

5) чоловік, побачивши привабливу жінку, робить рух, наче підкручуючи вуса (жест означає, що спостерігач зацікавлений й хоче сам стати привабливо) [1, с. 235 – 236].

Таким чином, ми встановили, що здатність до спілкування за допомогою жестів закладена в людини від народження. Проте, жестова мова менш практична порівняно із звуковою. Для передачі жестових сигналів необхідно перебувати на досить близькій відстані від партнера; необхідний зоровий контакт й достатнє освітлення [8, с. 68].

Отже, усі згадані ознаки невербальних засобів спілкування (нормативність, стереотипність, відтворюваність, складність семантизаційних процесів) дають підстави констатувати, що невербальні знаки постають частиною комунікативного процесу, характеризуючи у комплексі світосприймання етносу. Вони формують інтерсеміотичну систему засобів культури спілкування, ідентифікуючи етносвідомість, моральні норми і ціннісні орієнтири певної лінгвокультурної спільноти.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні процесу інтеграції невербальних та вербальних знаків у писемному дискурсі, ідентифікації проблем мови та мовленнєвої діяльності, експлікації лінгвістичних та когнітивних аспектів невербального феномена спілкування.

Список використаної літератури

1. Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык / Г. Е. Крейдлин – М.: Новое литературное обозрение, 2002. – 597 с. **2. Шапарь В. Б.** Как читать по лицу, почерку, позе, мимике, жестам / В. Б. Шапарь – Х.: Клуб семейного досуга, 2010. – 336 с. **3. Якобсон Р. О.** Да и нет в мимике / Р. О. Якобсон // Язык и человек. – 1970. – № 4. – С. 284 – 289. **4. Шаховський В. И.** Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. И Шаховський – Воронеж: изд-во Воронежского ун-та, 1987. – 191 с. **5 Каган М. С.** Мир общения: Проблемы межсубъективных отношений / М. Каган – М.: Политиздат, 1988. – 319 с. **6. Пиз А.** Новый язык телодвижений. Расширенная версия / А. Пиз – М.: Эскмо, 2009. – 416 с. **7. Коццолино М.** Невербальная коммуникация. Теории, функции, язык и знак / М. Коццолино – Х.: Гуманитарный центр, 2009. – 248 с.

8. Вежбицкая А. Язык. Культура / А. Вежбицкая – М. : Русские словари, 1997. – 416 с.

Хенкіна Г. О. Спільні й національно специфічні риси вираження емоційного стану людини

У статті схарактеризовані основні міжкультурні відмінності використання жестово-мімічних комплексів. Стаття фокусує увагу на нормативності, стереотипності, відтворюваності та складності інтерпретування невербальних знаків, як частини комунікативного процесу. Позавербальні компоненти ідентифікують етносвідомість, моральні форми та цінності притаманні конкретній культурі. Правильна інтерпретація невербального повідомлення представника іншої культури, може зарадити небажаному конфлікту.

Ключові слова: невербальна комунікація, невербальна поведінка, комунікативний акт, жести, міміка.

Хенкина А. О. Общие и национально специфические черты выражения эмоционального состояния человека

В статье охарактеризованы основные межкультурные различия использования жестово-мимических комплексов. Статья фокусирует внимание на нормативности, стереотипности, частоте использования и сложности интерпретации невербальных знаков, как компонента коммуникативного процесса. Невербальные компоненты идентифицируют этноосведомленность, нравственные формы и ценности которые присущи конкретной культуре. Правильная интерпретация невербального сообщения представителя другой культуры, может предотвратить нежелательные конфликты.

Ключевые слова: невербальная коммуникация, невербальное поведение, коммуникативный акт, жесты, мимика.

Khenkina A. General and Nationally Specific Features of the Emotional Expression of the Person

The article describes the main cross-cultural peculiarities of sign-mimic complexes. It focuses on normativity, stereotypes, frequency of usage and interpretation of non-verbal signs, as a component of the communication process. Nonverbal components identify ethnic knowledge, moral forms and values inherent in a particular culture. The correct interpretation of nonverbal messages another culture representative performs, can rectify undesirable conflicts.

Key words: non-verbal communication, non-verbal behavior, communicative act, gestures, facial expressions.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Унукович В. В.